

TÜRK-İŞ BÜNYESİNDEKİ TÜKETİM KOOPERATİFLERİNDE EKONOMİK VE ÖRGÜTSEL KATILIMLA İLGİLİ VARYANS ANALİZİ UYGULAMASI

Yeşim EDİS ŞAHİN (*)

ÖZET

Kooperatif örgüt, "kooperatif grup" ve "kooperatif işletme" olarak adlandırılan, birbirlerini tamamlayan iki farklı yapısal öğeden oluşmaktadır. Bu yapısal öğeler arasındaki karşılıklı ilişkilerin nitelik ve niceliği "kooperatif başarı"yı büyük ölçüde etkilemektedir. Kooperatif başarı için kooperatif işletmenin, kooperatif grubun ekonomik ve örgütsel katılımı ile desteklenmesi gerekmektedir. Kooperatif grubun ekonomik ve örgütsel katılımı çeşitli etmenlere bağlı olarak değişmektedir. Bu çalışma, kooperatif grubun ekonomik ve örgütsel katılımı üzerinde etkisi olan etmenleri, varyans analizi yönteminden yararlanarak incelemeyi amaçlamaktadır.

1. GİRİŞ

Bir örgütün başarılı olup olmadığı; verimli, etkin ve etkili çalışıp çalışmadığına bağlı olarak değişir. Verimlilik, etkinlik ve etkililik kavramları bazen topluca, bazen de ayrı ayrı birer başarı ölçütü olarak ele alınmaktadır. Eldeki kaynaklarla en çok üretimi gerçekleştirme uğraşısı olarak tanımlanan verimlilik kavramı (Korkmaz/Yücel 1990, s.7), genellikle üretim sonucunda elde edilen çıktı ile üretimde kullanılan bir girdi arasındaki ilişki olarak açıklanır. İşletmedeki çıktı/girdi oranını gösteren verimlilik kavramı üretim faktörlerinin üretkenlik derecesini yansıtmaktadır.

Etkinlik kavramı, genel olarak örgütün toplam çıktılarının, toplam girdilere oranı olarak tanımlanmaktadır (Armandi/Mills, 1985, s.261). Bir örgüt diğer benzer örgütlerden daha yüksek çıktı/girdi oranı elde ediliyorsa, onun daha etkin olarak çalıştığı söylenebilir (Caplow, 1983, s. 81). Bir birim çıktı elde edebilmek için gereksinim duyulan kaynakların miktarı, örgütün etkin çalışıp çalışmadığı hakkında bilgi vermektedir. Üretim fonksiyonunun teknik yönüyle ilgili olan verimlilik ve etkinlik kavramları, örgütün kaynak değerlendirmesi açısından başarılı olup olmadığını gösteren değişkenlerdir.

(*) Araş.Gör.Dr. D.E.Ü.İ.I.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü.

Bir örgütün verimli ve etkin çalışması, onun aynı zamanda etkili çalıştığı anlamına gelmemektedir. Etkinlik kaynak değerlendirmesi ile ilgili teknik bir değişken olmasına karşın, etkililik kavramı daha çok örgütsel amaçların gerçekleştirilme derecesini ölçüt olarak almaktadır. Önceden belirlenmiş örgütsel amaçlarını gerçekleştiren örgütlerin etkili çalıştığı kabul edilmektedir (Caplow, 1983, s. 81 / Dülfer, 1981, s. 77).

Kooperatif örgütün kendine özgü niteliklerinden ötürü, kooperatif başarının ölçülmesinde verimlilik ve etkinlik ölçütlerinin yanı sıra, ağırlıklı olarak etkililik ölçütü de kullanılmaktadır. Kooperatif işletmenin etkin çalışması (çıktıların girdilerden fazla olması), bir bütün olarak kooperatif örgütün etkili çalıştığı anlamına gelmemektedir. Kooperatif işletme üstlendiği "ortak ekonomilerini geliştirme görevini" yerine getirebildiği ölçüde başarılı sayılmaktadır. Bu nedenle, kooperatif örgütlerde amaçların gerçekleşme derecesini bir başarı ölçütü olarak ele alan etkililiğin gerçekleşmesine ayrı bir önem verilmektedir.

Kooperatif işletmenin verimli ve etkin çalışması kooperatif grup için yeterli olmamakta, ortak amaç ya da amaçların gerçekleştirilmesi, başka bir deyişle kooperatif işletmenin etkili çalışması gerekmektedir. Kooperatif grup, kooperatif işletmenin elde ettiği ekonomik sonucun kendine yansıtılması ve kooperatif faaliyet sonucunda ekonomilerini geliştirici bir etki elde etme beklentisi içindedir. Bu beklenti gerçekleştiği oranda kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki ekonomik ve örgütsel bütünleşme derecesi yükselecektir.

Kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki ekonomik ve örgütsel ilişkilerin kooperatif başarı üzerindeki etkisini araştıran bu makalede; kooperatif işletme " ortak ekonomilerini geliştirme görevini" yerine getirdiği ölçüde, kooperatif grubun ekonomik ve örgütsel katılımının artacağı varsayımı test edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla; araştırmada kullanılan temel kavramlar hakkında genel bir bilgi verilip, Türk-İş bünyesindeki tüketim kooperatiflerinde gerçekleştirilen anket çalışmasının sonuçları sunulacaktır. Bu bağlamda; önce anketin uygulandığı tüketim kooperatiflerini tanıtıcı veriler sunulup, daha sonra ekonomik ve örgütsel katılımı ile ilgili tek yönlü varyans analizi sonuçları değerlendirilecektir.

II. KOOPERATİF ÖRGÜT YAPISINDAKİ EKONOMİK VE ÖRGÜTSEL İLİŞKİLERİN KOOPERATİF BAŞARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kooperatif örgüt, "kooperatif grup" ve "kooperatif işletme" olarak adlandırılan iki yapısal öğeden oluşmaktadır. Kooperatif grup, kooperatif örgüt bünyesinde işbirliği / güçbirliği yapan ekonomik birimlerin oluşturdukları bir işbirliği grubudur (Duymaz, 1986, s. 15). Kooperatif örgütü ortaya çıkartan ve ilgili piyasalardaki etkinliklerinden ekonomik bir çıkar bekleyen bireylerden oluşan kooperatif grup, kooperatif faaliyetin sosyal boyutunu oluşturur. Ortak amaçlarını gerçekleştirebilmek için işbirliği / güçbirliği yapan ekonomik birimler, piyasa ile ilişkiler kurarak stratejik noktaları ele geçirmek ve/veya bu noktalara baskı yapabilmek için bir "kooperatif girişimin" varlığına gerek duyarlar (Özdemir, 1981, s. 74). Kaynak ve olanaklarını toplulaştırarak bir işbirliği grubu oluşturan ekonomik birimlerin, grup dışında yer alan ekonomik birimlere karşı kurumlaşma çabası sonucunda oluşan bu "kooperatif girişim", "kooperatif işletme" olarak adlandırılır.

Kooperatif örgüt, ayrı özellikleri olan ve birbirlerini tamamlayan iki ayrı öğeden oluşmaktadır. Kooperatif grubu oluşturan ortaklar, kendi kaynak ve katkıları ile kurup geliştirdikleri kooperatif işletme ile birlikte bir bütün olarak "kooperatif örgütü" oluştururlar (Eschenburg, 1971, s. 13). Kooperatif örgütün bu özelliği "ikili doğa karakteristiği" olarak adlandırılmaktadır (Draheim, 1955, s. 16). İkili doğa karakteristiği, kooperatif örgütü diğer işletmelerden ayıran başka bir özelliği de beraberinde getirir. "Özdeşlik İlkesi" olarak adlandırılan bu ilkeye göre, kooperatif işletmeyi kuran ve geliştiren kooperatif grup üyeleri, aynı zamanda kooperatif işletmenin müşterisi durumundadır (Eschenburg, 1971, s. 12). Kooperatif gruptan yetki ve sorumluluk devralan kooperatif işletme, ortak ekonomilerini gerçekleştirmekle yükümlüdür. Kooperatifçilik teorisinde "geliştirme görevi" olarak adlandırılan bu yükümlülük, kooperatif işletmenin varlık nedeni ve temel amacıdır (Duymaz, 1986, s. 21). Bu temel amaç gerçekleştiği oranda, kooperatif işletmenin etkili çalıştığı kabul edilmektedir.

Başarı çok belirleyenli bir olgudur. Bu nedenle, başarı üzerinde farklı ağırlıkta ve yönde etkili olan faktörlerin bir arada değerlendirilerek, net sonucun ne olduğunun anlaşılması kolay olmamaktadır. Dolayısıyla, kooperatif başarı kavramını açıklayabilmek ve belirli ölçütlere göre değerlendirebilmek için, kooperatif örgütün gereksinimleri ve kaynakları kadar, amaçlarını ve çalışma

ortamının koşul ve sınırlarını aynı anda ve birlikte ele almak zorunlu olmaktadır. Bu makalede, kooperatif başarı üzerinde etkisi olan diğer etmenler biliçli olarak dışlanarak; kooperatif başarı ölçütü olarak yalnızca, kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki ilişkilerin nitelik ve niceliği üzerinde durulacaktır.

Kooperatif örgütün başarı şansı, ortakların ekonomik yükümlülüklerini yerine getirmelerine ve kooperatif işletmenin yönetimine aktif olarak katılmalarına bağlıdır (Özdemir, 1984, s. 77). Kooperatif başarıyı ya da başarısızlığı hazırlayan koşullar, etmenler ve ilişkiler öncelikle kooperatif grupta aranmalıdır. Kooperatif grupta üye olan birey, kooperatif işletme bazında ortaktır. Üyelik, örgütsel ilgi, ilişki, destek ve katılım açısından önem taşırken; ortaklık kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki ekonomik ilgi, ilişki, katılım ve destek açısından önemlidir. Sözkonusu ekonomik ve örgütsel ilgi, ilişki katılım ve destek olmaksızın, kooperatif işletmenin bir organ olarak işlev görmesi olanaksızdır. Bu bakımdan, ekonomik birimlerin, birer üye ve ortak olarak hem işbirliğinin maliyetini (kaynak ve zaman katkısı, külfet ve riskleri taşıma katkısı) paylaşmaları, hem de üretilecek ortak sonucu, katkıları ölçüsünde paylaşmaları kooperatif girişimin temel gerçeğini oluşturmaktadır.

2.1. Kooperatif Örgüt Bünyesindeki Ekonomik İlişkiler

Kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki ekonomik ilişkiler; kooperatif grubun fiziksel ve/veya parasal katkısını ve elde edilen sonuçtan yararlandırılmasını kapsamaktadır. Kaynak ve olanaklarını toplulaştırarak bir kooperatif işletme kuran ekonomik birimler, aynı zamanda bir riske girmekte, ekonomik işbirliği için bir bedel ödemekte ve bir külfete katlanmaktadır (Eschenburg, 1971, s. 71). Ekonomik işbirliğini örgütleyen ve külfetine katlanan ortak; katlandığı külfet karşılığında bir nimet elde ettiği sürece ekonomik katılımıyla kooperatif örgütü besleyecek, ayakta tutacak ve büyümesine yardımcı olacaktır (Duymaz, 1983, s. 34).

Kooperatif işletmenin faaliyet hacmi ve etkinliği büyük ölçüde, kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki ekonomik ilişkilerin ya da iç piyasa ilişkilerinin nitelik ve niceliğine bağlıdır. Kooperatif işletme iç piyasa ilişkilerinden aldığı güçle dış piyasa ilişkilerine girmekte ve pazar başarısı elde edebilmektedir. Kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki ekonomik ilişkiler sağlıklı ve sürekli olduğu sürece kooperatif örgütün verimli çalışması ve pazar başarısı elde etmesi beklenmektedir. Kooperatif işletme, pazar başarısı elde ettiği ve bunu

ortaklarına katkıları ile orantılı olarak yansıttığı ölçüde etkili olacak, geliştirme görevini yerine getirecektir (Boettcher, 1976, s. 89).

2.2. Kooperatif Örgüt Bünyesindeki Örgütsel İlişkiler

Bir kooperatif örgütte, ortakların kooperatif işletme ile olan örgütsel ilişkileri; yönetim organlarının oluşturulmasında, seçme ve seçilme mekanizmalarının işletilmesinde, karar oluşum sürecine katılım ve denetim konularında ortaya çıkıp somutlaşır. Kooperatif örgüt bünyesindeki örgütsel katılımı, "demokratik yönetim ilkesi" temel belirleyici ilkedir ve bu ilke gereği her ortak bir oya sahiptir (bir ortağa bir oy kuralı) (Mülayim, 1992, s. 63). Kooperatif genel kuruluna katılan her bir üye biçimsel olarak kooperatifin yönetim ve denetimini doğrudan etkileme olanağına sahiptir.

Demokratik ve katılımcı bir yapısı olan kooperatif örgütlerde, ortakların kendi kuruluşlarına karşı göstercekleri canlı ilgi ve örgütsel katılım verimli iş görmenin temel koşuludur (Duymaz, 1986, s. 31). Kooperatif örgütün varlığını sürdürebilmesi için, katılımcılık bakımından ortak karar verme gerekliliğinin tanınması, bunun uygulanması ve olabildiğince iyi yürütülmesi gerekmektedir (Patera, 1990, s. 75). Kooperatif işletme kendisine göçerilen görevi yerine getirirken, ortaklarının ekonomik katılımı kadar yönetsel katılımına da gereksimin duymaktadır.

Kooperatif grup, kooperatif işletmenin çalışma planını ve politikasını doğrudan doğruya kendi çıkar ve beklentilerine yardım edecek biçimde belirleme ve yönlendirme hak, yetki ve görevine sahiptir. Kooperatif üyeleri, kendilerine tanınan örgütsel katılım olanağını ve fırsatını kullanırken, konuya grup çıkarları kadar, bireysel çıkarları açısından da bakacaklardır. Çünkü kooperatif ortağı olmakla öncelikle kendi çıkarlarının gerçekleşmesi ile ilgilenen ekonomik birimler, kooperatif işletmenin işletme politikasını bu yönde düzenlemek istemektedirler (Boettcher, 1976, s. 83). Bu nedenle; kooperatif işletmenin, kooperatif gruba sağladığı ekonomik çıkarlar büyüdüğü ve kooperatif örgütün birey ekonomisi açısından taşıdığı maddi önem arttığı ölçüde, örgütsel katılım ilgisinin de artması beklenmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE VARSAYIMLARI

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, kooperatif başarının kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki ekonomik ve örgütsel ilişkiler üzerindeki etkisini test etmektir. Bu amaçla, kooperatif başarı ile ekonomik ve örgütsel katılım arasındaki karşılıklı etkileşim ile ekonomik ve örgütsel katılımı arttıran etmenler belirlenmeye çalışılmıştır. Kooperatif başarının gerçekleşmesinin ekonomik ve örgütsel katılımı arttıran önemli bir etmen olup olmadığı test edilmiştir.

Araştırma türleri, amaçlarına göre sınıflandırıldığında; "durum saptayıcı", "betimleyici", "açıklayıcı", genelleyici" ve "bir varsayımı sınavı araştırma" olarak beşe ayrılırlar (Aziz, 1990, s. 26-27). Kooperatif başarının, ortaklarının ekonomik ve örgütsel katılımın kooperatif başarıya koşul olarak arttığı varsayımını sınamak amacıyla yapılan bu araştırma da "genelliyici" ve "varsayım sınavı" bir araştırma olarak tanımlanabilir.

3.2. Araştırmanın Varsayımları ve Değişkenleri

Kooperatif işletme ortak ekonomilerini geliştirme görevini yerine getirdiği ölçüde, ortakların ekonomik ve örgütsel katılımının artacağı varsayımına dayanan bu araştırmada, "ortak içi işlemlerin gelişimi" ile "ortakların kooperatifle olan ilişkilerinin sürekliliği ve düzenliliği" ekonomik katılımı; "ortakların genel kurul toplantılarına katılım ilgisi" ve "ortakların yönetimde görev alma ilgisi" örgütsel katılımı simgeleyen bağımlı değişkenler olarak ele alınmıştır. Kooperatif örgütün iç ve dış piyasa ilişkilerini gösteren "kooperatif işletmenin rekabet yeteneği", "ortaklara nitelikli hizmet sunumu", "ortakların amaçlarının gerçekleşmesi" gibi diğer değişkenler de bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN TEKNİĞİ

Araştırma, Türk-İş bünyesindeki tüketim kooperatiflerinde anket yönetimiyle elde edilen verilere dayandırılmıştır. Örnek seçimi yapılırken, birinci kısıtlama alan konusunda yapılmış, diğer kooperatif türleri dışlanarak, uygulama alanı olarak tüketim kooperatifleri seçilmiştir. İkinci kısıtlama olarak da Türkiye'deki tüm tüketim kooperatifleri içerisinde yalnızca Türk-İş bünyesindeki tüketim kooperatifleri seçilmiştir. Araştırma uygulanırken, bölge ve il sınırlaması

Tablo 1: Araştırma Kapsamındaki Tüketim Kooperatiflerinin Illere Göre Dağılımı (N=64)

İL ADI	n	%
Ankara	2	3.1
Afyon	5	7.8
Bilecik	4	6.3
Eskişehir	5	7.8
İzmit	9	14.1
İzmir	10	15.6
Tokat	14	21.9
Çanakkale, Elazığ, İstanbul, Kayseri, Kütahya, Kastamonu, Kocaeli, Mersin, Manisa, Sakarya, Zonguldak, Trabzon, Erzurum, İskenderun, Konya (Koop. Sayısı: 1/ %1.6)	15	23.4
Toplam	64	100

yapılmamış, anket formu 22 ayrı ilde bulunan, "Türk-İş Kooperatifler ve Tüketici Danışma Bürosu"na bağlı olarak çalışan 116 tüketim kooperatifine posta yoluyla gönderilmiştir. Anket formlarının geri dönüş oranı, hatırlatma mektubu yazılmasına karşın, ancak yaklaşık %55 oranında gerçekleşmiş; 64 anket formu geri dönmüştür. Araştırmanın uygulandığı kooperatiflerin illere göre dağılımı Tablo 1'de görülmektedir.

Anket formu 5'li Likert ölçeğine dayanılarak hazırlanmış, seçenekler en olumsuzdan en olumluya ya da en önemsizden en önemliye doğru 5'li olarak hazırlanmıştır. Ortakların her birine tek tek ulaşmanın güçlüğü göz önünde tutularak anket formları yalnızca yöneticilere yönelik olarak hazırlanmış ve araştırma yöneticiler üzerinde uygulanmıştır. Kooperatif yöneticilerinin kooperatif gruba bakışı, kooperatif içi ve kooperatif dışı ekonomik ilişkilere ilişkin sorularla belirlenmeye çalışılmıştır. Anketi yanıtlayan yöneticilere ilişkin bilgiler Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2: Anketi Yanıtlayan Kooperatif Yöneticilerine İlişkin Özellikler (N=64)

YÖNETİCİ KİMLİĞİ	n	%
Yönetim Kurulu Başkanı	37	57.8
Yönetim Kurulu Üyesi	22	34.4
Profesyonel Yönetici	5	7.8
YAŞI	n	%
27-34	15	23.5
35-40	30	46.8
41-45	11	17.2
46-50	5	7.8
50 +	3	4.7
ÖĞRENİM DURUMU	n	%
İlkokul	8	12.5
Ortaokul	12	18.8
Lise	31	48.4
Yüksek	13	20.3
YÖNETİCİLİK SÜRESİ	n	%
1-2 yıl	20	31.3
3-4 yıl	25	39.0
5-6 yıl	6	9.4
7-8 yıl	6	9.4
9-10 yıl	7	10.9

5. ANALİZ YÖNTEMİ

Anket verileri değerlendirilirken, tek yönlü varyans analizi tekniğinden yararlanılarak; bağımsız değişkenlerin ortakların ekonomik ve örgütsel katılımını etkileyip etkilemediği test edilmiştir. Anket formunda sorular 5'li ölçek kullanılarak sorulmasına karşın, örnek sayısının az olmasından ötürü tek yönlü varyans analizi ve LSD testi üçlü ölçek üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz, bağımsız değişkenlerin, ekonomik ve örgütsel katılım açısından farklı sonuçlar vermesi üzerine kurulmuştur. Hipotez testi, varyans tahmini ve F testinin uygulanması olarak iki aşamalı bir çalışmayı gerektirmektedir (Serper, 1986, s. 191). Bu nedenle, analiz gerçekleştirilirken ilk aşama olarak, "SPSS"

programından yararlanılarak "gruplar içi varyans (1)" ve "gruplar arası varyans (2)" bulunmuş, ikinci aşama olarak da "F testi (3)" yapılmıştır.

"F testi" yapılarak varyanslar arasındaki farklılığın rastlantısal olmadığı ya da ortalamalar arasındaki farklılığın anlamlı olduğu saptandıktan sonra (Uysal, 1976, s.139) sonra; "LSD testi (4)" kullanılarak, hangi grupların ortalamalarının birbirinden önemli derecede farklı olduğu belirlenmiştir.

6. BULGULARIN ANALİZİ

Çalışmanın bu kısmında, kooperatif grubun ekonomik ve örgütsel katılımını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları yer almaktadır. Analiz sonuçları, "ekonomik katılım" ve "örgütsel katılım" ilgili analizler olarak iki altbaşlık altında sunulup, değerlendirilmiştir.

6.1. Ekonomik Katılımla İlgili Analizler

"Ortakların kooperatifle olan iş ilişkilerinin düzenliliği ve sıklığı" ile "ortak içi işlemlerin gelişimi (1985-1991)" birer ekonomik katılım göstergesi olarak ele alınıp; ekonomik katılım üzerinde etkisi olan etmenler tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. LSD testi ile, bağımsız değişkenlerin boyutlarının, bağımlı değişkenlerin boyutların göre farklılık gösterip göstermedikleri test edilmiştir.

$$(1) SSW = \sum_{i=1}^k (N_{i-1}) S_i^2 \quad (\text{SPSS/PC, V2.0, Base Manual, 1988, s.B-155})$$

$$(2) SSB = \sum_{i=1}^k N_i (\bar{X}_i - \bar{X})^2 \quad (\text{SPSS/PC, V2.0, Base Manual, 1988, s.B-154})$$

$$(3) F = \frac{(Sw)^2}{(Sb)^2} \quad (\text{SPSS/PC, V2.0, Base Manual, 1988, s.B-155})$$

$$(4) \text{LSD (p): Least Significant Difference (0-1 Arasındaki önemlilik düzeyi)} \\ (\text{SPSS/PC, V2.0, Base Manual, 1988, s. B-159})$$

"Ortakların kooperatifle olan iş ilişkilerinin düzenliliği ve sıklığı"na ilişkin sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir. Kooperatif örgütün piyasa başarısı ve ortaklarına sunduğu hizmetin niteliği, kooperatif grubun ekonomik katılımını etkileyen önemli etmenler olarak belirlenmiştir. Bir piyasa başarısı ölçütü olan, kooperatif işletmenin rakiplere karşı etkili olma derecesi için gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi .01 önem düzeyinde anlamlı olup ortakların kooperatifle olan iş ilişkilerinin süreklilik ve düzenliliğinin kooperatif işletmenin rakiplerine karşı etkili olma derecesine göre farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. LSD testi sonuçları; rakip mağazalara karşı tamamen etkili olan kooperatifler için elde edilen ortalama değerlerin, etkisiz ve kısmen etkili olan kooperatiflere oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kooperatif işletmenin rekabet yeteneği kooperatif grubun ekonomik katılımını sağlayan önemli bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Ortakların Kooperatifle Olan İş İlişkilerinin Düzenlilik ve Sıklığına İlişkin Ortalama Standart Sapma, LSD Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Ortakların Kooperatifle Olan İş İlişkilerinin Düzenliliği ve Sıklığı			
	\bar{X}	S	F	P
Rakiplere Karşı Etkili Olma Derecesi				
- Etkisiz	a 2.0000	.7071	7.3274	.0014
- Kısmen Etkili	a 2.7000	1.0311		
- Tamamen Etkili	b 3.5263	1.0840		
Ortakların Gıda ve Temizlik Malları Gereksinimlerinin Karşılama Derecesi				
- Yarısından Azı Karşılıyor	a 3.0000	1.0000	8.0772	.0008
- Yarısı Karşılıyor	b 4.0500	.9987		
- Tamamı Karşılıyor	c 4.5128	.7208		

(Her grupta yer alan benzer harfler istatistiki açıdan farklı olmayan ortalamaları göstermektedir.)

Kooperatifçilik teorisinde, ortaklara sunular hizmetin yeterliliği önemli bir iç başarı ölçütü olarak değerlendirilmekte ve ortaklara sunulan hizmetin niteliği arttıkça ortakların ekonomik katılımının artması beklenmektedir. "Ortakların gıda ve temizlik malzemeleri gereksinimlerini karşılama derecesi" için gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizinin sonucu da bu savı doğrulamaktadır. .01 önem düzeyinde anlamlı olan tek yönlü varyans analizinin sonucu; ortakların kooperatifle olan iş ilişkilerinin süreklilik ve düzenliliğinin, kooperatifin ortakların gıda ve temizlik malları gereksinimlerini karşılama derecesine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. LSD testi kullanılarak grup ortalamalarının karşılaştırılması sonucunda; Kooperatif grup ve kooperatif işletme arasındaki iş ilişkilerinin sürekliliği ve düzenliliğinin, ortaklarının gıda ve temizlik malları gereksinimini tamamen karşılayan kooperatiflerde, yarısını ve yarıdan azını karşılayan kooperatiflere oranla daha yüksek bulunmuştur. Aynı biçimde, ortaklarının gıda ve temizlik malzemeleri gereksinimlerinin yarısını karşılayan kooperatiflerdeki iş ilişkilerinin sürekliliği ve düzenliliği, yarısından azını karşılayanlara oranla daha yüksek çıkmıştır.

Ortakların gıda ve temizlik maddeleri gereksinimlerini karşılama değişkeni, yalnızca, ortakların kooperatifle olan iş ilişkilerinin sürekliliği ve düzenliliğini değil aynı zamanda ortak içi işlemlerin gelişimini de etkileyen önemli bir etmendir. Ortak içi işlemlerin gelişimi bağımlı, ortakların gıda ve temizlik malzemeleri gereksinimlerinin karşılama derecesi bağımsız değişken olarak ele alınıp gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi; .05 düzeyinde anlamlı olup, ortak içi işlemlerin gelişiminin ortaklara sunulan hizmetin yeterliliğine göre farklılık gösterdiğini ifade etmektedir (Tablo 4). LSD testi kullanılarak ortalamaların karşılaştırılması ile elde edilen sonuç, ortaklarının gıda ve tüketim mali gereksinimlerinin tamamını karşılayanlara oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Alternatif rekabet üstünlüğü sağlama amacının gerçekleşmesi ile ilgili tek yönlü varyans analizi bulguları .10 düzeyinde anlamlı olup, ortak içi işlemlerin gelişiminin alternatif rekabet üstünlüğü sağlanması amacının gerçekleşip-gerçekleşmemesine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. LSD testi ile ortalamaların karşılaştırılması sonucunda, alternatif rekabet üstünlüğü amacını tamamen gerçekleştiren kooperatiflerdeki ortak içi işlemlerin gelişiminin, kısmen gerçekleştirenlere oranla daha olumlu olduğu görülmektedir.

Ortakların ekonomik katılımı ile ilgili olarak gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizleri, kooperatif işletmenin rekabet yeteneğinin, alternatif rekabet üstünlüğü amacının gerçekleştirilmesinin ve ortaklara nitelikli hizmet sunumunun ekonomik katılımı artırıcı etmenler olduğunu ortaya koymaktadır. Kooperatif grup, kooperatif işletmeden beklediği "ortak ekonomilerini geliştirici" etki ortaya koyduğu ölçüde, kooperatif işletmeyi ekonomik katılımı ile desteklemektedir.

Tablo 4: 1985-1991 Döneminde Ortak İçi İşlemlerin Gelişimine İlişkin Ortalama Standart Sapma, LSD Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Ortak İçi İşlemlerin Gelişimi (1985-1991)			
	\bar{X}	S	F	P
Ortakların Gıda ve temizlik Malları Gereksinimlerinin Karşılama Derecesi				
- Yarıdan Azı Karşılanıyor	ab 4.0000	1.7321	3.4378	.0385
- Yarısı Karşılanıyor	b 3.5556	1.2360		
- Tamamı Karşılanıyor	a 4.3846	.7709		
Alternatif Rekabet Üstünlüğü Sağlanması Amacının Gerçekleşmesi				
- Hiç Gerçekleşmiyor	ab 2.0000	.0000	2.9355	.0606
- Kısmen Gerçekleşiyor	a 1.8819	1.0541		
- Tamamen Gerçekleşiyor	b 2.7500	1.1004		

(Her grupta yer alan benzer harfler istatistiki açıdan farklı olmayan ortalamaları göstermektedir.)

6.2. Örgütsel Katılımla İlgili Analizler

"Ortakların yönetimde görev alma ilgisi" bir örgütsel katılım göstergesi olarak ele alınıp, örgütsel katılım üzerinde etkisi olan etmenler tek yönlü varyans analizi tekniğinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Analiz gerçekleştirilirken; "ortakların yönetimde görev alma ilgisi" ile ilgili boyutlar "bağımlı", diğer etmenlerle ilgili boyutlar ise "bağımsız" değişkenler olarak değerlendirilmiştir. "Ortakların yönetimde görev alma ilgisi" ile ilgili tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 5'de verilmiştir.

Kooperatif-Grubun Yönetime Katılımı

Tablo 5: Ortakların Yönetimde Görev Alma İlgisine İlişkin Ortalama Standart Sapma, LSD Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Ortakların Yönetimde Görev Alma İlgisi			
	\bar{X}	S	F	P
<u>Rakiplere Karşı Etkili Olma Derecesi</u>				
- Etkisiz	a 2.6000	1.1902	5.4064	0069
- Kısmen Etkili	b 3.4400	1.0440		
- Tamamen Etkili	b 3.6154	.8697		
<u>Satış Mağazası/Şubesi Sayısı</u>				
-1 -2	a 1.4000	1.1547	2.9844	0580
-3 -4	ab 1.6000	1.2247		
-5-	b 2.5714	2.2434		
<u>Ortakların Dayanıklı Tüketim Malı Gereksinimlerinin Karşılama Derecesi</u>				
- Hiç Karşılanmıyor	a 1.8800	1.2014	2.9522	.0597
- Yarısı Karşılanıyor	ab 2.4800	1.2623		
- Tamamen Karşılanıyor	b 2.9286	1.6854		
<u>Sosyal-Eğitsel-Kültürel Etkinliklerinin Düzenlilik ve Sıklık Derecesi</u>				
- Hiç Düzenlenmiyor	a 1.0800	.4000	5.7595	.0053
- Seyrek Düzenleniyor	a 1.3200	.6272		
- Sık Düzenleniyor	b 1.8571	1.0995		

(Her grupta yer alan benzer harfler istatistiki açıdan farklı olmayan ortalamaları göstermektedir.)

Kooperatif işletmenin rakip mağazalara karşı etkili olabilme derecesi için gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi .01 düzeyinde anlamlı olup; ortakların yönetimde görev alma ilgisinin kooperatif işletmenin rekabet yeteneğine göre farklılık gösterdiğini anlatmaktadır. LSD testi ile ortalamaların karşılaştırılması sonucunda; rakip mağazalara karşı kısmen ve tamamen etkili olan kooperatif örgütlerdeki görev alma ilgisinin, hiç etkili olmayanlara oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Tüketim kooperatifleri için önemli bir dış başarı ölçütü olan "rakip mağazalara karşı etkili olma derecesi" yükseldikçe, "ortakların yönetimde görev alma ilgisinde" de bir artış olmaktadır. Kooperatif örgütün piyasa başarısı; ortakların ekonomik katılımlarını olduğu kadar, örgütsel katılımlarını da etkileyen önemli bir etmen olarak ortaya çıkmakta ve ortakların örgütsel katılım ilgisi kooperatif örgütün piyasa başarısına bağlı olarak değişmektedir.

Analiz sonuçları, bir iç başarı göstergesi olan; kooperatif örgütün ortaklarına sunduğu hizmetin niteliğini, örgütsel katılımı etkileyen önemli bir etmen olarak ortaya koymaktadır. Ortakların örgütsel katılım ilgisi; satış mağazası/şubesinin sayısına ve ortakların dayanıklı tüketim malı gereksinimlerinin karşılanma derecesine bağlı olarak artmaktadır. Satış mağazası ya da şubesi sayısı için gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi .05 düzeyinde anlamlı olup; örgütsel katılım ilgisinin satış mağazası ya da şubesinin sayısına göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. LSD testi ile ortalamaların karşılaştırılması sonucunda, satış mağazası sayısı 5 ve daha çok olan kooperatif örgütlerdeki örgütsel katılım ilgisinin, satış mağazası sayısı 1-2 olanlara oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Ortakların dayanıklı tüketim malı gereksinimlerinin karşılanma ölçütü için gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi ve LSD testi sonuçları da, kooperatif örgütün ortaklarına sunduğu hizmetin niteliği ile örgütsel katılım arasındaki ilişkiyi güçlendirici niteliktedir. .05 düzeyinde anlamlı olan test sonuçları; ortaklarının dayanıklı tüketim malı gereksinimlerinin tamamını karşılayan kooperatif örgütlerdeki örgütsel katılım düzeyinin, ortaklarının dayanıklı tüketim malı gereksinimi hiç karşılamayanlara oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki iletişim de, ortakların örgütsel katılımını etkileyen önemli bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Kooperatif işletmenin, kooperatif grupla olan karşılıklı iletişimini güçlendirmek ve ortaklarını bilgilendirmek için düzenlediği "sosyal-egitsel-kültürel etkinliklerin

düzenliliği ve sıklığı" ölçütü için gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi .01 düzeyinde anlamlı olup; örgütsel katılım ilgisinin kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki iletişime bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. LSD testi ile ortalamaların karşılaştırılması ile elde edilen sonuç, sosyal-eğitsel-kültürel etkinlikleri sık düzenleyen kooperatif örgütlerdeki örgütsel katılım ilgisinin, hiç düzenlemeyen kooperatif örgütlere oranla yüksek olduğunu göstermektedir.

7. SONUÇ

Ortakların ekonomik ve sosyal katılımı, kooperatif örgütün etkinliğine ve etkililiğine bağlı olarak değişmektedir. Kooperatif işletme ortak ekonomilerini geliştirme görevini yerine getirdiği ölçüde, kooperatif grubun ekonomik ve örgütsel katılımı ile desteklenmektedir. Analiz sonuçları; çevrede etkinlikte bulunan benzer işletmelerle rekabet yeteneği olan kooperatif örgütlerdeki ekonomik ve örgütsel katılımın daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç kooperatifin örgütün dış başarısının, ortakların ekonomik ve örgütsel katılımını arttıran önemli bir etmen olduğunu ortaya koymaktadır.

Ortakların ekonomik ve örgütsel katılımını arttıran bir etmen olarak dış başarının gerçekleşmesi tek başına yeterli olmamakta, iç başarı ile desteklenmesi gerekmektedir. Ortaklara sunulan hizmetin niteliği arttıkça, ortakların ekonomik ve örgütsel katılımında da bir artış gözlenmektedir. Analiz sonuçları, kooperatif grup ile kooperatif işletme arasındaki iletişimin de, ortakların ekonomik ve örgütsel katılımını arttıran önemli bir etmen olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, kooperatif işletmenin kooperatif gruba sağladığı ekonomik ve sosyal olanakların artmasına bağlı olarak, kooperatif örgüt bünyesindeki ekonomik ve örgütsel katılım ilgisinin de artması beklenmektedir.

SUMMARY

Cooperative organization takes form two different structural elements which completed each of them and named "cooperative group" and "cooperative management". The quality and the quantity of the mutual relations between them effects on a large scale "cooperative success". Cooperative management must be supported by the economic and organizational participation of the cooperative group for the success of the cooperative organization. Economic and organizational participation of the cooperative group changes in connection with

several factors. This study aimed, to the research the factors which effects economic and organizational participation of the cooperative group with the variation analysis method.

KAYNAKÇA

- AZİZ, Aysel (1990) Araştırma Yöntemleri - Teknikleri ve İletişim, ILAD - İletişim Araştırma Derneği Yayını, Yay. No: 3, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara.
- ARMANDI, R.Barry/MILLS, Edgar (1985) "Bureaucratic and Personalized Strategies for Efficiency and Organization", *American Journal of Economic and Sociology*, Volume: 44, No: 3, July 1985, s.261-277.
- BOETTCHER, Erik (1976) "Die Spannung zwischen Produktivität und Effektivität in Genossenschaften hochentwickelter Marktwirtschaften", in: *Genossenschaften im Systemvergleich*, Schriften zur Kooperationsforschung, C.Berichte Bd. 5, Tübingen, s.81-110.
- CAPLOW, Theodore (1983) *Managing an Organization*, Holt Rinehart and Winstons, USA.
- DRAHEIM, Georg (1955) *Die Genossenschaft als Unternehmungstyp*, 2. Aufl., Göttingen.
- DUYMAZ, İsmail (1983) *Kooperatiflerde Başarı ve Etkililiğin Temelleri*, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Resmi Teksir Yayınları, Yay.No: 71, İzmir.
- DUYMAZ, İsmail (1986) *Kooperatif İşletme Ekonomisi ve Yönetimi*, Bilgehan Basımevi İzmir.
- DÜLFER, Eberhard (1981) *Evaluation of Cooperative Organizations in Developing Countries*, FAO-Food and Agriculture Organization of United Nations, Rome Teknokte.
- ESCHENBURG, Rolf (1971) *Ökonomische Theorie der genossenschaftlichen Zusammenarbeit*, Schriften zur Kooperationsforschung, A.Studien, Bd. 1, Tübingen.

Kooperatif-Grubun Yönetime Katılımı

- KORKMAZ , Adil/YÜCEL, Erhan(1990) İçki Sanayinde Firmalararası Verimlilik Kargılaştırmaları, MPM Yayını, Yay.No: 409, Ankara.**
- MÜLAYİM, Ziya G. (1992) Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Yayın Kodu: ISBN 975-464-035, Ankara.**
- ÖZDEMİR, Necdet (1981) Kooperatifçilik, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Yay.No: 73, Ankara.**
- PATERA, Mario (1990) "Kooperatifçilikte Müteşebbis Kimliği ve Ortakların Katılımı", XII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını, Yay.No:76, Ankara, s. 77-83.**
- SERPER, Özer (1986) Uygulamalı İstatistik, Filiz Kitapevi, İstanbul.**
- NORUSİS, J Mariya (1988) SPSS/PC V 2.0 Base Manuel, SPSS Inc., USA.**
- UYSAL, Şefik (1976) "Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu", Toplum Bilimlerde Araştırma ve Yöntem, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Yay.No: 152, Ankara.**

